

**ВИЩИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД УКРАЇНИ
З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ
(ВССУ)**

вул. П. Орлика, 4а, м. Київ, 01043, тел. 591-10-00
<http://sc.gov.ua>; e-mail: inbox@sc.gov.ua; код ЄДРПОУ 37317811

**Головам апеляційних судів
областей, Апеляційного суду
міста Києва**

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТ

**Щодо вжиття заходів загального характеру,
зумовлених порушенням статті 1 Першого
протоколу до Конвенції про захист прав людини
і основоположних свобод, яке встановлене в рішенні
ЄСПЛ у справі «Кривенький проти України»**

До ВССУ надійшло звернення Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини Ліщини І. Ю. від 26 травня 2017 року № 3096/1/12.0.1/19-17 (вх. № 800/0/1-17 від 29 червня 2017 року) щодо виконання рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справі «Кривенький проти України».

У рішенні у справі «Кривенький проти України» ЄСПЛ констатував порушення Україною статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція) у зв'язку з позбавленням заявника права на земельну ділянку без надання будь-якої компенсації або іншого відповідного відшкодування. Порушення Конвенції констатоване ЄСПЛ з огляду на такі обставини у зазначеній справі.

Після розпаювання землі між членами колективного сільськогосподарського підприємства (КСП) заявник у 1997 році отримав сертифікат про право на земельну частку (пай). Однак у 1999 році Верховна Рада України прийняла Постанову про вилучення земель КСП, в межах яких була розташована земельна ділянка, якою користувався заявник, та передання їх у постійне користування іншому підприємству під розробку кар'єру каолінів. Незважаючи на це, заявник продовжував використовувати земельну ділянку і в 2003 році внаслідок розпорядження голови районної

Вищий спеціалізований суд України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
вих № 93 - 1526/0/4-17 від 10.08.2017

державної адміністрації про затвердження проектно-технічної документації по організації території земельних часток (паїв) та виготовлення державних актів на право власності на землю заявник одержав державний акт про право власності на земельну ділянку. Проте у 2005 році районна прокуратура внесла протест на зазначене розпорядження, у зв'язку з чим розпорядженням голови районної державної адміністрації воно було скасоване. У 2006 році рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін судами апеляційної і касаційної інстанцій, у справі за позовом підприємства, якому землі КСП було передано у постійне користування, виданий заявнику державний акт на право власності на земельну ділянку було визнано недійсним. Після цього заявник був позбавлений доступу до земельної ділянки та можливості обробляти її.

Дослідивши наведені обставини у справі «Кривенький проти України», ЄСПЛ визнав, що користування заявником земельною ділянкою після розпаювання землі між членами КСП охоплюється поняттям «власність» в розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Зокрема, ЄСПЛ зазначив, що в 1997 році земельна ділянка була виділена заявнику в натурі як земельний пай із земель, що знаходились в колективній власності членів КСП, і згодом (у червні 2003 року) заявникові було офіційно видано державний акт на право власності на зазначену ділянку. На цих підставах ЄСПЛ дійшов висновку, що ретроспективне скасування дійсного права власності становило у цій справі позбавлення майна в розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Водночас, щоб узгоджуватись з положеннями Конвенції, таке позбавлення має бути здійснене відповідно до закону і спрямоване на досягнення «справедливого балансу» між інтересами суспільства та інтересами заявника.

З урахуванням правової підстави (Постанова Верховної Ради України) та мети вилучення земельної ділянки (для розробки кар'єру каолінів) ЄСПЛ визнав вилучення таким, що відповідало загальним інтересам суспільства та мало законну мету. Водночас, перевіряючи дотримання «справедливого балансу» між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав людини, ЄСПЛ

визнав у цій справі порушення такого балансу у зв'язку з позбавленням заявника права користування земельною ділянкою (а згодом і права власності на неї) без сплати будь-якої компенсації. Зокрема, ЄСПЛ звернув увагу на те, що заявник добросовісно набув земельну ділянку. Із 1997 року заявник обробляв ділянку, спершу як земельний пай, а згодом, із 2003 року, як свою, належним чином зареєстровану власність, яка виникла на підставі дійсного державного акта, платив земельний податок. У зв'язку з цим ЄСПЛ зробив висновок, що у цій справі мало місце непропорційне втручання у право заявника на мирне володіння своїм майном, гарантоване статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

Ураховуючи наведене, з метою уникнення підстав для надходження до ЄСПЛ аналогічних заяв щодо порушення Україною статті 1 Першого протоколу до Конвенції, судам необхідно враховувати таке.

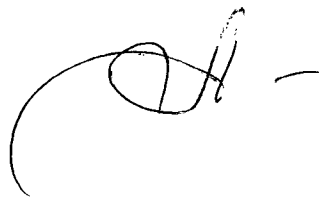
Право власності та право користування земельною ділянкою набуваються в порядку, визначеному Земельним кодексом України (ЗК), який також передбачає вичерпний перелік підстав для припинення таких прав. Однією з підстав для припинення права власності та права користування земельною ділянкою є вилучення (викуп) земельної ділянки для суспільних потреб. При цьому ЗК встановлює гарантії дотримання прав власників землі та землекористувачів у зв'язку з таким вилученням (викупом). Зокрема, статтею 156 ЗК передбачено, що власникам землі та землекористувачам відшкодовуються збитки, заподіяні внаслідок вилучення (викупу) сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісгосподарським виробництвом. З огляду на це відсутність можливості реалізації власниками землі та землекористувачами права на отримання такого відшкодування є порушенням не лише зазначених норм ЗК, а й статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Крім того, вирішуючи земельні спори, зокрема пов'язані з визнанням недійсним (скасуванням) рішення органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, на підставі якого виникло право власності на земельну ділянку, судам слід враховувати, що відповідно до статті 118 Конституції України рішення голови місцевої державної адміністрації, якщо вони суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства

України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня. Це підтверджується також практикою Верховного Суду України, зокрема у справі № 21-74a13 (постанова від 16 квітня 2013 року). Стосовно рішень органів місцевого самоврядування судам слід враховувати висновок Конституційного Суду України, викладений у рішенні від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування), відповідно до якого органи місцевого самоврядування не можуть скасовувати свої попередні рішення, вносити до них зміни, якщо відповідно до приписів цих рішень виникли правовідносини, пов'язані з реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб'єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення. Ненормативні правові акти органу місцевого самоврядування є актами одноразового застосування, вичерпують свою дію фактом їхнього виконання, тому вони не можуть бути скасовані чи змінені органом місцевого самоврядування після їх виконання.

Ураховуючи наведене та висновки ЄСПЛ у справі «Кривенький проти України», а також у подібних справах, зокрема у справі «Рисовський проти України» (заява № 29979/04), судам під час розгляду справ, пов'язаних із захистом права власності на землю чи права землекористування, слід неухильно дотримуватись положень ЗК щодо підстав для припинення прав на землю та гарантій, встановлених статтею 1 Першого протоколу до Конвенції щодо захисту власності.

Заступник Голови

М. Червинська